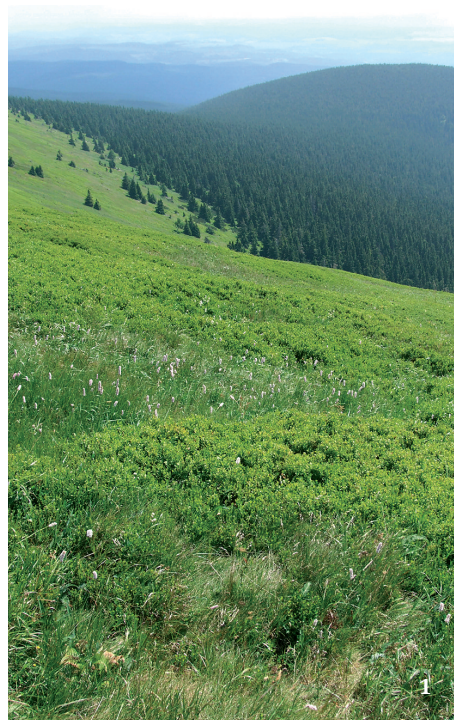

Nález klopušky jesenické po 63 letech nezvěstnosti

Subalpínské bezlesí je bezesporu kontinuálním pokračovatelem glaciální tundry, která kdysi spolu s tajgou parkovitěho vzhledu a hlavně se sprašovou stepí pokrývala velkou část našeho území. Během čím dál vlhčího a teplejšího holocénu toto bezlesí ustupovalo, až v atlantiku (cca 5 000 let př. n. l.) dosáhlo svého minima. Zůstaly tak u nás pouhé tři oddělené fragmenty, a není divu, že všechny enklávy subalpínského bezlesí jsou dnes chráněny. Největší zahrnuje vrcholové partie Krkonoš (KRNAP), druhá se rozprostírá na hřebenech Hrubého Jeseníku (NPR Praděd a NPR Šerák – Keprník) a nejmenší se nachází na vrcholu Králického Sněžníku (NPR Králický Sněžník). Právě díky své dlouhodobé izolaci se hlavně mezi vzdálenými Krkonošemi a Jeseníky vyvinula rozdílná flóra i fauna. Z entomofauny je toho nejlepším příkladem výskyt endemických okáčů na hřebenech Jeseníků (*Erebia sudetica sudetica* a *E. epiphron silesiana*) a jejich absence v Krkonoších, naopak to platí pro některé druhy píďalek (*Elophos operaria* nebo *Psodos quadrifaria*). Mezi reliktní druhy hmyzu v Hrubém Jeseníku patří i ploštice klopuška jesenická (*Pithanus hrabei*).

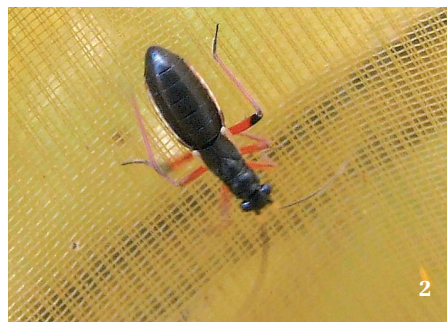
Oproti Krkonošům postrádá Hrubý Jeseník alpínský stupeň, přesto zde žije jedinečná fauna, kterou bychom jinde v republice hledali marně. Tento fenomén do jisté míry souvisí s přirozenou absencí borovice kleče (*Pinus mugo*). K nejzajímavějším bezobratlým bezesporu patří již zmiňovaní motýli, ale také brouci. Velmi známým příkladem je hnojník *Aphodius bilimeckii*, mandelinka *Smaragdina diversipes* či nosatec *Ranunculiphilus pseudinclemens*. Všichni jsou vázáni na přirozené bezlesí horských holí nebo ledovcových ktlů.

Jejich nejbližší populace se pak vyskytují v evropských velehorách i ve skandinávské tundře.

18. července 1947 k těmto druhům přibyla také klopuška jesenická, a to zásluhou brněnského entomologa Jaroslava L. Stehlíka. Ten ji našel ve vyfoukávaných trávnicích na vrcholu Malého Děda v nadmořské výšce 1 320 m, kolem vrcholu Vozka a v horní části Velké kotliny, v nadmořské výšce kolem 1 400 m a v r. 1952 ji pojmenoval na počest svého učitele Sergeje Hraběte. Tento druh byl později nalezen rovněž v tundrách na dalekém severu, ale na našem území nebyla klopuška jesenická od té doby spatřena (také proto, že ji nikdo nehledal). V důsledku toho se v červeném seznamu bezobratlých ČR zařadila mezi druhy vyhynulé (Kment a Vilímová 2005). Až 13. července 2010 se podařilo znovu objevit tři místa jejího výskytu: typovou lokalitu ve Velké kotlině a ploštice byla též

- 1 Vysokostébelné trávníky ve Velké kotlině Hrubého Jeseníku – typický biotop klopušky jesenické (*Pithanus hrabei*)
- 2 Bezkrídlý (apterní) jedinec reliktní klopušky jesenické. Snímky A. Laciny

nově nalezena poblíž Vysoké hole a na vrcholu Keprníku. Celkově bylo metodou smýkání chyčeno pět jedinců.

Podle dosavadních kusých znalostí je klopuška jesenická v ČR vázána na vegetaci a klimatické podmínky horských holí, nejčastěji ve svazu *Calamagrostion villosae*. Jako ostatní zástupci tribu *Stenodemiini* (čeleď klopuškovití – *Miridae*) je i ona fytostraníkem druhem a v Jeseníkách zřejmě saje na některé z horských druhů trav (metlička křivolaká – *Avenella flexuosa*, metlice trsnatá – *Deschampsia cespitosa* či lipnice – *Poa*). Kromě vrcholových partií Hrubého Jeseníku se vyskytuje v podstatě cirkumpolárně v tundře Severní Ameriky a Asie, hlášena je i z některých částí Skandinávie (Finsko, Norsko). Výskyt v Hrubém Jeseníku společně s německým pohořím Harz jsou tak jedinými izolovanými populacemi, minimálně v Evropě. Nabízí se úvaha o reliktnosti tohoto výskytu, tedy jeho kontinuitě až k pozdnímu glaciálu nebo ranému holocénu.

Co se vzhledu týče, je tato klopuška v podstatě nezaměnitelná, jediná podobná a systematicky nejbližší je klopuška *P. maerkelii*, s níž se ovšem nevyskytuje na stejných lokalitách. *P. hrabei* se liší silně dopředu vyklenutou hlavou, širším předohrudním štítem (pronotum) a širokým vejčitým zadečkem s užšími abnormálními články. Asi nejvýraznější rozdíl jsou nápadně červené nohy (*P. maerkelii* je má oranžové), jejichž přední holenní články jsou značně potměnělé a distální části zadních stehien sytě černé.

Na všech jesenických lokalitách byly nalezeny pouze jednotlivé exempláře klopušky: vyvstává tak otázka její vzácnosti a ohroženosti. Nízké populační hustoty dokládají již sběry z konce 40. let, kdy byli zjištěni pouze čtyři jedinci tvořící typovou sérii (jsou uloženi v Moravském zemském muzeu v Brně). Zda je druh bezprostředně ohrožen, je velmi složitá otázka. Výskyt v nízkých populačních hustotách není překvapující (platí i pro běžnější *P. maerkelii* a další nejbližší příbuzné). Jediným reálným ohrožením je zánik reliktních biotopů. Pokud se opravdu vyskytuje pouze ve vysokostébelných trávnících (byl nálezán jedině tam), bylo by největším nebezpečím jejich postupné zarůstání borůvkovými porosty, které jsou z hlediska entomofauny v podstatě sterilní. Podle dosavadních průzkumů tento fenomén opravdu probíhá. Druhým existujícím nebezpečím je zarůstání subalpínského bezlesí borovicí klečí (v Jeseníkách vysazena, viz též Živa 2005, 6: 268–269), což je nejpatrnější kolem vrcholu Keprníku. Zde se kleč v r. 2009 začala na malých plochách vyřezávat, ovšem další odstraňování této nepůvodní dřeviny není jisté.

Přestože ploštice obecně stojí poněkud ve stínu ostatních skupin hmyzu, protože žádná neslouží jako vlajkový druh ochrany přírody (jako někteří motýli nebo brouci), nejsou o nic méně významné. Do budoucna by bylo zajímavé sledovat klopušku jesenickou detailněji, ať už z hlediska molekulární biologie (jde o jediné populace mimo souvislý severský areál, které nabízejí možnost vzájemného porovnání a sledování genetické divergence v čase) nebo ochrany přírody.